

CTIRAD VÁCLAV POSPÍŠIL:

*A SLOVO SE STALO TĚLEM. ÓDA NA
RADOST Z VÍRY V PROLOGU JANOVA
EVANGELIA (JAN 1,1–18)*

*(Praha: Karmelitánské nakladatelství,
2022, 216 stran, ISBN 978-80-7566-
-290-3)*

Na podzim roku 2022 vydalo Karmelitánské nakladatelství knihu z pera renomovaného českého teologa Ctirada V. Pospíšila o prologu Janova evangelia nazvanou *A Slovo se stalo tělem*. Po hymnu Filipanům a Janových pašijích jde o třetí významný novozákonní text, jemuž se autor věnuje.¹ **Prolog čtvrtého evangelia lze právem považovat za vrchol novozákonní christologie a klíč k pochopení identity Ježíše Krista.** Ba co víc, skrze uvedený hymnus můžeme – jak zdůrazňuje autor – nově porozumět Starému zákonu i celým náboženským dějinám lidstva, včetně toho, co do nich vneslo křesťanství.

Kniha čítá 216 stran, obsahuje autorův vlastní překlad prologu, sedm kapitol s jedním exkurzem

a závěr. V předmluvě Pospíšil nastiňuje celou řadu otázek, které se tváří v tvář danému ne zcela jednoduchému novozákonnímu hymnu nabízejí a na něž bude v průběhu knihy nabízet odpovědi. **Autorův přístup k textu je mezioborový.** Na jedné straně obeznamuje s přínosy moderní exegeze a biblické teologie a s výklady církevních otců a středověkých teologů, na straně druhé uchopuje text systematickoteologicky, v širších a hlubších souvislostech trinitární teologie. Navíc prezentované myšlenky a závěry propojuje se spiritualitou. Takovýto vícevrstevný přístup klade mimořádné nároky na pisatele, a pokud je mi známo, nemá v našem prostředí mnoho představitelů.

Na začátku knihy profesor Pospíšil předkládá **vlastní překlad hymnu**. V něm zúročuje plody práce mnohých exegetů a uchopuje jej v kontextu teologie Janova evangelia. Kupříkladu navrhuje ponechat pojem „Logos“, neboť český překlad „Slovo“ zužuje mnohorozměrnost a hloubku významu původního řeckého slova. Tam, kde se nabízí více variant porozumění textu a následně více variant překladů, překladatel vysvětluje volbu, k níž se přiklání. Nový překlad může mimo jiné pomoci čtenáři nahlížet na zdánlivě známý text svěžím způsobem.

1 Ctirad Václav Pospíšil, *Božská Sláva Ukřižovaného: Hymnus Filipanům 2,6–11*, Praha: Karmelitánské nakladatelství, 2020; *Utrpení Páně podle Jana: Životodárná Moc ukřižovaného Slova (Jan 18,1–19,42)*, Praha: Karmelitánské nakladatelství, 2021.

Úvodní kapitola má připravit čtenáře k pomyslnému výstupu na novozákonní Mount Everest, tedy poskytnout mu základní průpravu a „výbavu“, aby mohl začít pronikat do tajů prologu Janova evangelia. **Přístupovou cestu vzhůru ukazuje sám pisatel prologu, který nejprve učinil vlastní zkušenost s Kristem a na jejím základě pak postupně, za pomoci rozumové reflexe osvícené vírou odhaloval tajemství Kristovy identity.** K tomu je pozván i čtenář – promítat do četby knihy svůj vztah s Kristem. Dále se autor zabývá zdánlivě opomenutými tématy v hymnu (Duch svatý, kříž, hřích). Všechna jsou přítomna skrytě, implicitně. Například Duch svatý režíruje celé dění zpoza scény. V poslední partii této kapitoly se dozvídáme základní informace o pisateli prologu a o tom, jakou roli hrál úryvek Jan 1,1–18 v životě raně křesťanské obce. **Text totiž primárně sloužil v liturgii coby modlitba či vyznání víry.**

Následujících šest kapitol sleduje tok samotného Janova prologu, jež český teolog rozčlenil na různé dlouhé pasáže. V prvních dvanácti verších se prolíná tematika věčného a vtěleného Slova. **Na ose vztahu Syna a Otce se utváří vztah Boha se stvořením.** Verš Jan 1,14, jehož začátek je v titulu před-

kládané knihy, představuje těžiště celého hymnu. Je v něm osvětlena naše víra v Ježíše Krista, Pána a Spasitele, ve vztazích k dalším osobám Trojice. Protože výraz tělo (*sarx*) v biblickém pojetí zahrnuje celou lidskou osobu, nabízí se vhodnější překlad pro vtělení věčného Slova jako vlidštění. *Sarx* také vyjadřuje zranitelnost a smrtelnost, proto se zde akt vtělení (vlidštění) potkává s tajemstvím Velikonoc. V nich se definitivně dovršuje zjevení Boží tváře. Příchod Slova mezi nás též znamená jeho přebývání v nás, což nás vede k zakoušení jeho slávy „na vlastní kůži“, jinými slovy ke zbožštění.

V exkurzu autor prezentuje širší souvislosti a hlubší dopad naší víry v Krista, Boha a člověka. Vysvětluje, jak se promítá do křesťanských hodnot, které utvářely dnešní euroamerickou kulturu a společnost. Kupříkladu praví dlo, že to, co je křesťanské, musí být nejprve lidské, má svůj kořen v lidství našeho Pána. Když pak mluvíme o důstojnosti lidské osoby a jejích svobodách, odkazujeme na naši účast na vztahu Syna ke svému Otci.

Přínosy Pospíšilovy monografie spočívají jak v jednotlivých, často originálních postřezích a intuicích autora, tak v celkovém uchopení janovské teologie, k jejímž ústředním textům prolog

patří. Kniha, ač nesporně splňuje kritéria odborné publikace, má zároveň ne zcela snadnou ambici oslovit širší publikum. Autor vybízí k pravidelné četbě prologu, který se do Druhého vatikánského koncilu recitoval při každé mši svaté jako součást závěrečného požehnání: Nemohla by tato novozákonní „perla“ a „óda na radost“ pomoci v obnově naší místní církve v těchto nelehkých dobách?

Ctírad V. Pospíšil v březnu 2023 oslavil významné životní výročí. Při této příležitosti se nabízí možnost připomenout základní informace o jeho osobě a jeho hlavních přínosy na poli české katolické systematické teologie. Narodil se roku 1958 v Trnavě na Slovensku, oba jeho rodiče pocházeli z Prahy. Po maturitě vstoupil k františkánům, absolvoval tajné teologické studium františkánské provincie sv. Václava v Čechách a na Moravě. V roce 1988 byl tajně vysvěcen na kněze na Slovensku biskupem Dubovským. Po sametové revoluci odešel do Říma, kde studoval na františkánském institutu Antonianum a získal doktorát. Po návratu do vlasti působil v Uherském Hradišti, odkud v roce 1996 začal dojíždět jako vyučující na CMTF UP v Olomouci. Od roku 2001 učí také na HTF UK v Praze. V letech 2002–2022 vyučoval na KTF UK

v Praze. Přednáší na českém institutu františkánských studií a při mnohých jiných příležitostech. V roce 2012 se stal diecézním knězem v Praze. Od roku 2018 vyučuje na teologické fakultě v Českých Budějovicích.

Pospíšilova dogmatická teologie je vystavěna na dialogickém personalismu, tedy na vztahově pojímané lidské osobě, jež je ukotvena ve vztazích k osobám Trojice a je také v tomto smyslu Božím obrazem. Trojiční vztahy se pak zrcadlí skrze Syna v Duchu ve stvoření, jsou zdrojem i strukturou všech teologických disciplín a základem pro zdravou křesťanskou spiritualitu. Pospíšil sepsal monografie ke christologii,² trinitární teologii,³ k mariologii,⁴ teologii dějin⁵ a teologii stvoření.⁶ V knize *Hermeneu-*

2 Ctírad Václav POSPÍŠIL, *Ježíš z Nazareta, Pán a Spasitel*, Praha: Krystal OP; Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2010⁴.

3 Ctírad Václav POSPÍŠIL, *Jako v nebi, tak i na zemi: náčrt trinitární teologie*, Praha: Krystal OP – Karmelitánské nakladatelství, 2017³.

4 Ctírad Václav POSPÍŠIL, *Maria – mateřská tvář Nejvyššího*, Praha: Karmelitánské nakladatelství, 2017.

5 Ctírad Václav POSPÍŠIL, *Ježíš Kristus – Pravda dějin: Trojiční a christocentrická teologie dějin*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2009.

6 Ctírad Václav POSPÍŠIL, *I řekl Bůh: Trinitární teologie stvoření*, Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2019.

tika mystéria aplikuje dogmaticko-teologickou metodu navrženou Druhým vatikánským koncilem a ukazuje místo dané teologické disciplíny v životě církve i ve vztahu k jiným vědám.⁷ Uvedené monografie obsahují četné originální inspirace nejen v českém, ale i mezinárodním kontextu, sloužily a slouží jako učební texty studentům třech našich katolických teologických fakult a některé byly vydány v mnohatisícových nákladech. Další dva spisy přinášejí výsledky bádání ohledně vztahu české a světové teologie k přírodním vědám, zejména k myšlenkám evolucionismu.⁸ V komentované bibliografii Pospíšil zmapoval trinitárněteologické a pneumatologické texty našich teologů od devatenáctého století po rok 2010.⁹

Ve dvou spisech se pak zabýval problematikou spojenou s osobnostmi M. Jana Husa a T. G. Masaryka, přičemž se kromě teologie vydal na pole historie.¹⁰ Pospíšilova spisovatelská činnost zahrnuje vedle desítky monografií více než tisíc článků a dlouhou řádku překladů.

Velikost přínosu se zajisté nečítá počtem stran, trvanlivost a kvalitou často prověřuje lučavka času. V období po pádu komunistického režimu, který výrazně omezoval svobodný prostor pro teologickou reflexi a přerušil předávání teologické štafety z generace na generaci, nelze profesorovi Pospíšilovi upřít výraznou roli při křížení dogmatické teologie v českých zemích a při jejím konstituování v duchu Druhého vatikánského koncilu. Jeho texty bych charakterizovala jako životodárné, neboť činí z teologie vědu pro život, jinými slovy přináší myšlení, které živí víru křesťana. Vždyť v teologii jde o život vezdejší i věčný.

Veronika Řeháková

7 Ctirad Václav Pospíšil, *Hermeneutika mystéria: Struktury myšlení v dogmatické teologii*, Praha: Krystal OP; Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2010².

8 Ctirad Václav Pospíšil, *Zápolení o pravdu, naději a lidskou důstojnost: Česká katolická teologie 1850–1950 a výzvy přírodních věd v širším světovém kontextu*, Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2017; *Průkopníci a jejich odpůrci: Světová katolická teologie 1871–1910 a evoluční vznik-stvoření člověka*, Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2018.

9 Ctirad Václav Pospíšil, *Různé podoby české trinitární teologie a pneumatologie 1800–2010: Tvářnosti české katolické tro-*

jiční teologie a pneumatologie 1800–1989: komentovaná bibliografie 1800–2010, Brno: L. Marek, 2011.

10 Ctirad Václav Pospíšil, *Masaryk irituující a fascinující*, Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2018; *Úvod do husovských dilemat: Historie a teologie*, Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2020.

LINCOLN H. BLUMELL – THOMAS A. WAYMENT (EDS.):

CHRISTIAN OXYRHYNCHUS: TEXTS, DOCUMENTS, AND SOURCES

(Waco: Baylor University Press, 2018, 778 stran, ISBN 1602585407)

Od konce 19. století se nalezištěm významných rukopisů staly skládky pískem zavátého egyptského Oxyrhynchu. Zde bylo nalezeno 59 ze 141 novozákonních papyrů (označovaných dle Gregoryho – Alandova systému znakem $\mathfrak{P}$ a číslem v horním indexu), desítky apokryfních, patristických a jiných textů. Rozsah nálezů byl ohromný, o čemž svědčí i fakt, že editační a vydavatelské práce započaté v roce 1898 probíhají dodnes a poslední svazek vydaných rukopisů v *The Oxyrhynchus Papyri* nese číslo LXXXV. S ohledem na množství rukopisů a kolísající kvalitu raných textových rekonstrukcí (*editio princeps*) badatele jistě potěší projekt L. H. Blumella a T. A. Waymenta, kteří se rozhodli shromáždit křesťanské a pro studium křesťanství relevantní rukopisy z 2. až 4. století z Oxyrhynchu do přehledného jednosvazkového vydání a všechny rukopisy opatřit novými rekonstrukcemi. Protože publikace rukopisů stále probíhají, nenalezneme ve vydání Blumella a Waymenta následující novozákonní rukopisy: P.

Oxy. LXXXI 5258 ($\mathfrak{P}^{132}$, Efezským, 3./4. století), P. Oxy. LXXXI 5259 ($\mathfrak{P}^{133}$, První list Timoteovi, 3. století), P. Oxy. LXXXIII 5345 ($\mathfrak{P}^{137}$, Markovo evangelium, 2./3. století); P. Oxy. LXXXIII 5346 ($\mathfrak{P}^{138}$, Lukášovo evangelium, 3./4. století); P. Oxy. LXXXIII 5347 ($\mathfrak{P}^{139}$, Filemonovi, 4. století) a P. Oxy. LXXXV 5478 ($\mathfrak{P}^{141}$, Lukášovo evangelium, 3. století).

Kniha *Christian Oxyrhynchus* je rozdělena do čtyř tematických částí. V první části (úvodu) autoři krátce seznamují s historií objevu, jeho významem a vysvětlují, proč nezahrnuli rukopisy Septuaginty a některé rukopisy, které lze datovat do přelomu 4. a 5. století. Ve zbylých částech knihy nalezneme celkem 162 rukopisů a 13 výběrů z textů, přičemž texty jsou pro rychlou a přehlednou orientaci označeny tučně vytištěnou číslovkou v hranatých závorkách. Každá pasáž s rukopisem obsahuje následující informace: název rukopisu (většinou dle vydání v *The Oxyrhynchus Papyri*, v případě novozákonního rukopisu číslo papyru dle Institut für Neutestamentliche Textforschung), označení dle systému Gregoryho-Alanda, obsah, fyzické rozměry, katalogové číslo dle TM sbírky (místy Van Haelst), datace, použitý materiál, původní místo vydání *ed. princ.*, popř.

odkaz na jinou edici a relevantní literaturu. Po těchto informacích následuje krátký úvod k danému rukopisu většinou v rozsahu jedné stránky, v němž autoři uvádí paleografický popis, význam, obsahové podobnosti s jinými doklady, problém v dataci atp. Tyto úvody jsou často selektivní, autoři se v nich nedrží žádné pevné výkladové osy a místy pouze rekapituluji paleografické poznámky z původní *ed. princ.* (např. s. 27). Po úvodu následuje nová textově kritická transkripce rukopisu se siglami dle leidské konvence (např. [...]; <>; [abc]), přídechy, přízvuky, a pokud se autoři odchylují v rekonstrukci od *ed. princ.* či jiných edic, v poznámce pod čarou uvádí jiná čtení. Je na škodu, že v transkripcích zejména novozákonních rukopisů nenalezneme *nomina sacra*.

V některých případech autoři museli převzít původní transkripci z *ed. princ.* (např. P. Oxy. XII 1493), protože rukopis byl ztracen. Jedná-li se o text, který má zavedené číslování a verše, jsou rovněž uvedeny. Po transkripci mnohdy následuje překlad a rukopisy jsou ve všech třech částech seřazeny chronologicky.

Druhá část začíná krátkým úvodem do novozákonních papyrů, po kterém jsou rukopisy rozděleny do tří skupin – novozákonní

rukopisy [1]–[52], nekanonické rukopisy [53]–[78] a jiné křesťanské texty [79]–[105]. V novozákonních rukopisech nalezneme všechny rukopisy z Oxyrhynchu, které autoři datují do 2. až 4. století nehlédě na použitý materiál či účel sepsání. Nalezneme zde současně např. školní cvičení (P. Oxy. II 209), ve kterém si autor procvičoval psaní *nomina sacra* při prepisování Pavlova listu, ale i zřejmě nejstarší papyry Jana, které byly součástí většího kodexu (P. Oxy. L 3523). Celkově zde najdeme následující novozákonní texty: *Janovo evangelium* (14x), *Matoušovo evangelium* (11x), *Zjevení* (7x), *Římanům* (3x), *List Jakubův* (4x), *Skutky* (2x), *Galatským* (1x), *První list Petrův* (2x), *Židům*, (7x), *První list Korintským* (1x), *Filipským* (1x), *První list Tesalonickým* (1x), *Druhý list Tesalonickým* (1x), *První list Janův* (2x), *List Judův* (1x). Jedná se o jedinou část z celého svazku, ve které autoři knihy z pochopitelných důvodů překlady neuvádějí. Ve druhé skupině textů nalezneme celkem 26 nekanonických textů, mezi nimiž jasně dominuje *Pastýř Hermův* (11x) a dále *Tomášovo evangelium* (3x), *Mariino evangelium* (2x), *Skutky Janovy* (1x), *Skutky Petrovy* (1x), *Didaché* (1x), *Petrovo evangelium* (2x) a jiné apokryfní texty (6x). Překlady nejsou konzistentní součástí textů. Poslední část je li-

terárně nejrozmanitější a obsahuje např. křesťanský amulet s prvním veršem Marka (P. Oxy. LXXVI 5073) a fragmenty Eirénaia z Lyonu (P. Oxy. III 405), Julia Africana (P. Oxy. III 412), neznámé homilie (P. Mich. XVIII 764) nebo křesťanského hymnu (P. Oxy. XV 1786).

Zatímco předchozí část dává čtenáři nahlédnout do křesťanské literární produkce v Oxyrhynchu, výběr textů ve třetí části slouží pro ilustraci každodenního života křesťanů. Nalezneme zde celkem 57 dokumentů rozdělených do několika skupin: potvrzení o oběti [106]–[109], odkazy na křesťany v dokumentech ze 3. a 4. století [110]–[128] a dopisy napsané křesťany ve 3. a 4. století [129]–[162]. Nejstaršími dokumenty z Oxyrhynchu, které se nějakým způsobem potencionálně vztahují ke křesťanství, jsou čtyři potvrzení o oběti (*libellus*) z doby vlády Decia, přestože ani jedno potvrzení křesťany nezmiňuje a není možné z něj odvodit, že by potvrzovalo oběť provedenou křesťanem. Dále zde nalezneme dopisy zmiňující zabavení křesťanského majetku během velkého pronásledování (P. Oxy. XXXIII 2673), dopis o prodeji domu, v němž je zmíněn mnich (SB XIV 12021), dopis se stížností na presbytera církve (P. Was. Univ. 120), dopisy zmiňující zřejmě prvního biskupa v Oxyrhynchu (např.

P. Oxy. XXXVI 2785; XII 1492) či korespondenci mezi dvěma křesťany obsahující žádost o vypůjčení *Knihy jubilejí* (P. Oxy. LXIII 4365). Poslední čtvrtá část publikace se od předchozích částí liší formátem, když obsahuje 13 textů, které sice nepochází z Oxyrhynchu, ale pojednávají o křesťanství/křesťanech v Oxyrhynchu. Každý text je opatřen velice stručným úvodem. Nalezneme zde úryvky z delších textů, např. z *Acta Sanctorum*, která vypráví o mučednících z Oxyrhynchu [163], čtyři výběry z *Apothegmat* [169]–[172] a popis křesťanského Oxyrhynchu z *Historia monachorum in Aegypto* [166] atp.

Jak jsem výše uvedla, publikace *Christian Oxyrhynchus* není jen pouhou antologií textů či přetištěním dřívějších vydání, ale obsahuje úvody k jednotlivým rukopisům a textům, nové transkripce a překlady. S ohledem na několik skutečností se však domnívám, že kniha jako celek poslouží spíše těm, kteří se chtějí v rukopisech teprve zorientovat, či těm, které zajímá např. křesťanská každodennost ve větším egyptském provinčním městě, než badatelům, kteří se zajímají o textovou kritiku a rukopisy jako takové a pro které bude vydání Blumella a Waymenta „pouze“ další edicí ke konzultaci. Úvody k jednotlivým ruko-

pisům jsou totiž často selektivní – např. v případě rukopisu P. Oxy. LXIV 4404 (rukopis 104; [1]) autoři informují, že text není rozdělen do odstavců, ale v případě rukopisu P. Oxy. L 3523 (rukopis 90, [2]) rozdělení na odstavce nezmiňují (s. 21–22), navzdory tomu, že jeho rozdělení je podobné tomu, které nalezneme v kodexech B a A, a které proto problematizuje dataci, kterou autoři navrhuji. Řazení jednotlivých rukopisů považuji za poměrně neobratné, zejména v případě novozákonních papyrů. Ocenila bych spíš seřazení textů buď dle jednotlivých textů (rukopisy *Matoušova evangelia*, *Janova evangelia*, ...) či dle Institut Für Neutestamentliche Textforschung (v případě novozákonních textů), než na základě datace, která je často spekulativní a nezdůvodněná. Přesto však nelze říci, že by v datování textů měli Blumell s Waymentem blízko k teologické paleografii jako např. Philip Comfort a David P. Barrett, kteří většinu textů datují extrémně raně. Považuji rovněž za zvláštní, že v textu nenalezneme septuagintní fragmenty, které se autoři rozhodli nezařadit z důvodu jejich nejasného původu, když tvrdí, že použití *nomina sacra* nutně neimplikuje jejich křesťanský původ. Velké množství dokumentů a jiných textů je zde však zařazeno pouze na základě

použití *nomina sacra*, které ale ve zdejších transkripcích nenalezneme (na rozdíl od jiných vydáních či *ed. princ.*).

Magdalena Vytlačilová

SVATÝ JAN CHRYSOSTOMOS:
O KNĚŽSTVÍ

(úvodní studie a komentář Jiří Pavlík; překlad z řečtiny Jiří Pavlík; *Patristika*, svazek 12. Praha: Krystal OP, 2022, 174 s., ISBN 978-80-7575-121-8)

Dielo svätého Jána Zlatoústeho (Chrysostoma, asi 347–407) vzbudzuje v dnešných vzdelaných kresťanských čitateľoch ambivalentné pocity. Na jednej strane ide o veľkého gréckeho cirkevného otca, kresťanov byzantského obradu dennodenne sprevádza božská liturgia svätého Jána Zlatoústeho, jeho rečnícka brilantnosť mu získala meno už v staroveku a jeho tragický koniec vzbudzuje súcit. (Ján sa ako konštantínopolský patriarcha dostal do sporu s cisárskou vrchnosťou, ktorú podporovali isté cirkevné kruhy, bol zosadený a poslaný do vyhnanstva, dlhodobo trpel zdravotnými ťažkosťami a počas transportu na nové miesto zomrel.) Z doby jeho vyhnanstva

pochádzajú dva spisy s témou utrpenia ako aj listy diakonke Olympii, v ktorých sa vyrovnáva so svojim vlastným trápením a dáva duchovnú útechu podobne prenasledovaným a trpiacim. (Porov. *Svätá Makrina, Melánia a Olympia*, preklad H. Panczová, Bratislava 2008; Svatý Jan Chrysostomos, *Povzbuzení pronásledovaným*, preklad J. Pavlík, Praha 2015.)

Na druhej strane však svätec, ktorého spoznáваме z týchto diel, získava celkom inú tvár, keď začneme študovať iné. Ján Zlatoústý bol totiž aj drsný antisemita a mizogyn. To, že staroveké (a nielen staroveké) kresťanstvo trpelo týmito dvoma vadami, je známe a neunikol tomu nikto. No predsa máme starých autorov, u ktorých sa antisemitizmus a mizogýnia mihnú len nepatrne v pozadí, a iných, u ktorých sa táto pliaga nedá prehliadnuť. Ján patrí do druhej skupiny. A keďže ide o vplyvného autora, v modernej dobe si vyslúžil veľa kritickej pozornosti ako ten, ktorý tieto prvky síce nevymyslel, ale ochotne prijal, zveľadil a odovzdal budúcim pokoleniam. Podobným neblahým fenoménom v kresťanstve je aj klerikalizmus, ktorý má akoby zakladajúcu listinu práve v Jánovom spise *O kňazstve*, ktoré v českom preklade so sprievodnou štúdiou prináša Jiří Pavlík.

Dielo *O kňazstve* v šiestich knihách je štylizovaný dialóg mladého rečníka Jána a jeho asketického priateľa Bazila (Basileia). Obaja mali byť proti svojej vôli ordinovaní za kňazov, no Jánovi sa podarilo ľstou uniknúť, takže Bazil v tom zostal sám a priateľovi túto zradu vyčítal. Ján na svoju obranu používa viaceré argumenty počínajúc tým, že aj leš môže byť dobrý skutok. Opisuje veľkú dôstojnosť a náročnosť kňazstva a svoju nehodnosť. Poukazuje, aké vážne následky má neschopnosť kňaza a jeho zlyhanie v službe. Končí porovnaním kňazstva a mníšstva, z čoho monastický život vychádza ako tá menej náročná životná voľba.

Toľko stručný náčrt obsahu. Jánova argumentácia je, samozrejme, podstatne zložitejšia. A čo je horšie, nie je celkom koherentná, takže čitateľ neraz zostáva na vážkach, čo tým vlastne autor chcel povedať. No nie je to len obyčajný čitateľ – túto otázku nevedia zodpovedať ani odborníci. V úvodnej štúdii „Jan Chrysostom o kněžství“ Jiří Pavlík zhrnuje doterajší výskum.

V prvej kapitole, „1. Literární žánr“ (s. 8–16), bádateľ poukazuje na niektoré charakteristiky literárneho dialógu, ktorých poznanie pomáha čiastočne uchopiť význam diela. Dialóg je zdanlivo autobio-

grafický. No historicita udalosti, jej prípadné datovanie a identita priateľa Bazila sú sporné. V literárnom dialógu sú však podružné, keďže nejde o dokumentaristický žáner, ale – podľa vzoru Platóna – o spôsob rozvíjania myšlienok spresňovaním významu pomocou otázok a odpovedí. Ak vnímame dielo *O kňazstve* na pozadí literárnej tradície filozofického dialógu, môžeme tu vidieť značnú iróniu. Laický kresťan Ján poučuje kňaza a askétu Bazila o veľkosti a dôležitosti kňazstva. Rétor Ján siahodlho a presvedčivo vysvetľuje, aké je dôležité, aby kňaz vedel rečniť, zatiaľ čo chudák kňaz Bazil sa zmôže len na jednovetné repliky. Ján odmieta kňazstvo z dôvodu svojej nevhodnosti, a pritom vieme – hoci z mimotextových zdrojov –, že sa stal kňazom, a to schopným a slávnym. Či táto irónia a se-bairónia bola Jánovým zámerom, je otázne. V každom prípade forma dialógu spôsobuje výkladové rozpaky.

V druhej kapitole, „2. Téma-ta a smysl dialogu O kněžství“ (s. 16–39), Jiří Pavlík podáva krátky prehľad o vývoji kňazstva od počiatkov kresťanstva až do Jánovej doby s dôrazom na ten aspekt, ktorý u Jána dominuje, na autoritu kňaza. Toto poňatie bolo totiž ranej cirkvi cudzie a objavuje sa až v 3. storočí. Ján predstavuje kňa-

za ako bytosť na pomedzí božskej a pozemskej sféry a ako nepostrádateľného vodcu, ktorý pomáha telesnosťou zaslepanej mase ľudstva k duchovnému životu. Tým dáva základy klerikálnej ideológie nadradenosti kňazskej „kasty“ nad ostatnými ľuďmi a prináša dôvody na koncentráciu duchovnej moci v ich rukách.

Súčasťou tejto kapitoly je aj prehľad diskurzívnej analýzy, ktorú urobil Chris de Wet – skúmal, ako sa tu používa jazyk na budovanie mocenských vzťahov. Rozlišuje päť „power-discourses“: 1. Vytvára sa tu hierarchia, kde sú kňazi na úrovni anjelov. 2. Kňaz disciplinuje a vychováva ľud – a to aj v štátotvornom zmysle –, aby to boli poslušní a produktívni členovia cirkvi a štátu. 3. Kňaz bojuje proti tým, čo prekračujú hranice normality, t. j. proti here-tikom. 4. Ženy sú vylúčené z kňazskej služby z dôvodu slabej prirodzenosti, ktorá im „božským zákonom“ prisudzuje pasivitu a podriadenosť mužom. 5. Rétorika, ktorú kňaz musí ovládať, je mocným prostriedkom na ovplyvňovanie druhých. Šiesty „power-discourse“, ako dopĺňa Pavlík, je zakódovaný v samotnom žánri diela. Dialóg – na rozdiel napr. od homílie – je určený výlučne vzdelaným a majetkovo zabezpečeným čitateľom, ktorí mali

intelektuálne a časové možnosti venovať sa polyfonickej argumentácii prezentovanej v dialógu.

K tejto úvahe sa Pavlík dostáva v časti, kde sa pokúša bližšie určiť adresátov diela. To však dostáva len otázkou dohadov – rovnako ako v prípade cieľa diela. Autor opatrne navrhuje riešenie: Ján azda oslovuje elity jednotlivých cirkevných obcí s kritikou dobovej praxe voľby cirkevných predstavených podľa bohatstva, pôvodu, protekcie a bez ohľadu na ich schopnosti a morálku. Otvára diskusiu o kritériách výberu kvalitných kandidátov, pričom kladie dôraz na sebakritický úsudok kandidáta. Ba aj maximálne schopný kandidát môže voľbu odmietnuť, no nestradá tým nezastupiteľné miesto v cirkvi pri poučovaní a povzbudzovaní ostatných kresťanov vrátane kňazov.

Tretia časť úvodnej štúdie, „3. Text Janova dialogu“ (s. 39–48), sa venuje otázkam doby a miesta vzniku diela. Presné odpovede opäť nepoznáme. *Terminus ante quem* je rok 393, kedy sa zmienka o tomto spise objavuje v Hieronymovom diele *De viris illustribus*. To je doba, keď Ján ešte pôsobil v Antiochii. Vieme teda, že dialóg bol napísaný pred jeho odchodom do Konštantínopola, no nevieme, či je to dielo jeho mladosti, alebo ho napísal až neskôr ako kňaz.

Odpoveď by sa dala hľadať v nepriamych dokladoch v texte. Na jednej strane sa tam nachádza kvetnatý opis klerikálnych intríg a cynickosť cirkevného zákulisia, čo by azda svedčilo v prospech osobnej skúsenosti – hoci nie nevyhnutne: na to by stačilo byť bystrým pozorovateľom... Na druhej strane dielo je, ako sme už spomenuli, po formálnej stránke akosi nedotiahnuté (nemá jasnú argumentáciu a cieľ, dialóg sa neraz mení na monológ). To by sa dalo vysvetliť tým, že ide o produkt ešte neskúseného autora. Otázka teda zostáva otvorená. Záver úvodnej štúdie tvorí niekoľko poznámok k bohatej rukopisnej tradícii a praktickému členeniu textu.

V predhovore k publikácii (s. 5–7) kolega Pavlík poukazuje na to, že tento spis prichádza v čase dvojitej krízy kňazstva. Jednou je klerikálne zneužívanie moci, ktoré sa najohavnejšie prejavuje v prípadoch sexuálneho zneužívania a ich ututľávaní. Druhá kríza sa prejavila počas protipandemických opatrení, keď bola tradičná kňazská služba odstavená z prevádzky a mnohí laici zistili, že dokážu žiť s Bohom aj bez kňazského dohľadu. (Trochu ma prekvapuje, že kolega nespomína otázku vylúčenia žien z kňazstva, čo je v dnešnej dobe ťažko obhájitelné a čo by sme mohli nazvať

treťou krízou.) V tomto kultúrnom kontexte dostávame Jánov spis *O kňazstve*, ktoré stojí akoby na počiatku týchto negatívnych fenoménov súčasnosti. Pavlíkovo hodnotenie je, prirodzene, kritické. No myslím, že táto kritika sa skôr týka recepcie diela, ktoré samotné je, ako sme videli, argumentačne slabé a nemalo by byť na takom piedestáli, na aký ho cirkevná tradícia postavila.

Ja by som chcela poukázať na jednu poľahčujúcu okolnosť, ktorú, myslím, kolega Pavlík dostatočne nezdôraznil. Ide o to, že Ján síce dáva kňazovi vysoko nadradené postavenie nad masou veriacich, ale dáva mu ho na základe jeho *cnosti*. Je to vysoká miera cnosti, čo kňazovi zabezpečuje vysokú priečku v duchovnom rebríčku. Ak prijmem Pavlíkovu hypotézu o celi diela – teda že ide o Jánovu reakciu na dobovú prax ustanovovania kariérnych kňazov bez ohľadu na ich morálku (a iné relevantné kvality) –, bolo by dobré zdôrazniť, že tu ide o cnosť. V Jánovom modeli má kňaz autoritu nie z dôvodu svojej ordinácie, ale pre svoju vysokú cnosť. Z toho vyplýva, že ak chýba cnosť, nie je základ pre autoritu. Aj toto sa dá vyčítať medzi riadkami Jánovho diela, čím sa tento traktát o moci

kňazstva stáva oveľa stráviteľnejším.

Helena Panczová

MILOŠ LICHNER SJ:

*TEOLOGICKÝ SVET PÁPEŽA SVÄTÉHO
LEVA VEĽKÉHO V DOBOVOM KONTEXTE*

(Trnava: Dobrá kniha, 2022, 429
strán, ISBN 978-80-8191-358-7)

Lev I., ktorému sa ako prvému spomedzi pápežov dostalo titulu Veľký, sa zapísal do dejín ako obranca pravej viery, ochranca slabých a trpiacich, no aj ako posol mieru. Jeho pontifikát sprevádzali búrlivé udalosti 5. storočia v cirkevnom i svetskom prostredí, musel sa vysporiadať nielen s množstvom dobových heréz, ale aj s vpádmi barbarských kmeňov, ktoré pustošili Európu, Itáliu nevynímajúc. Pohnuté časy i zápas o pravovernosť reflektoval Lev Veľký vo svojich listoch i homíliách, pričom vo svojom myslení nadväzoval na sv. Augustína, ktorého diela sú základnými piliermi nielen kresťanstva, ale aj európskej filozofie a dejín myslenia vôbec. Napriek nemalému významu Levových textov doposiaľ nemáme k dispozícii ich úplné kritické vydanie, v slovenskom preklade

je navyše prístupný iba zlomok z nich. Každý nový preklad do slovenčiny preto treba oceniť, alebo si prinajmenšom všimnúť.

Monografia profesora teológie Miloša Lichnera je výsledkom niekoľkoročnej vedeckej práce, o čom svedčia mnohé štúdie či publikácie,¹ v ktorých sa venoval osobnosti a dielu pápeža Leva Veľkého. Kniha má dve základné časti. Prvá z nich (s. 38–213) zahŕňa prepracované, upravené, doplnené, príp. skrátené doteraz vydané autorove štúdie, ktoré sú zhrnuté do kapitol pojednávajúcich

o predchalcedónskej a pochalcedónskej soteriologickej kristológii tohto svätca a pápeža, pričom sú zasadené do kontextu dobových teologicko-kultúrnych diskurzov, tiež o náuke o sviatosti krstu v kontexte jeho diela, o vybraných teologických aspektoch chápania úlohy a postavenia rímskeho biskupa v jeho diele, či o teológii laikov tak u Leva, ako aj u Gregora Veľkého. Keďže rozdielne pohľady týchto pápežov na úlohu laikov v Cirkvi dosiaľ neboli podrobené dialogickému skúmaniu, autor sa snaží ponúknuť celostný pohľad na ich myslenie, navyše však, čo považujeme za inšpiratívne a vskutku aktuálne, aj na ich spoločné východiská v myslení sv. Augustína ako na možnosť hľadania nového pohľadu na úlohu laikov v súčasnosti. Samostatná kapitola si následne všíma Levov list *Tomus ad Flavianum* a jedna je tiež venovaná heretikom a Levovmu prístupu k nim v homíliách, pričom Lichner zdôrazňuje dôležitosť poznania Levových názorov na zápas s dobovými herézami pre súčasný ekumenický dialóg s nechchalcedónskymi a tiež ortodoxnými cirkvami.

Kapitoly, resp. jednotlivé analytické štúdie, majú jednotnú štruktúru, členia sa na podkapitoly a v závere každej autor zhrňa

-
- 1 Miloš LICHNER, *Lev Veľký a jeho Tomus ad Flavianum*, Trnava: Dobrá kniha, 2014; Miloš LICHNER, „Predchalcedónska soteriologická kristológia pápeža Leva Veľkého v kontexte dobových teologicko-kultúrnych diskurzov,“ *Slavica Slovaca* 53, č. 1 (2018): 3–19; Miloš LICHNER, „Postchalcedonian soteriological christology of pope Leo the Great in the context of temporary theological-cultural discourses,“ *Acta misiologica* 12, č. 2 (2018): 74–89; Miloš LICHNER – Katarína KARABOVÁ, *K prameňom ranokresťanskej latinskej tradície*, Trnava: Dobrá kniha, 2018; Miloš LICHNER, „Náuka o sviatosti krstu pápeža Leva Veľkého v kontexte jeho diela,“ *Verba Theologica* 17, č. 1 (2018): 28–44; Miloš LICHNER, „Inimici Leonis in homiletic work of pope Leo the Great,“ *Acta misiologica* 14, č. 1 (2020): 57–75; Miloš LICHNER – Stanislav OREČNÝ, „Vybrané teologické aspekty chápania úlohy a postavenia rímskeho biskupa v diele pápeža Leva Veľkého,“ *Verba Theologica* 20, č. 2 (2021): 21–38; a ďalšie.

to podstatné z povedaného. Svoje historicko-teologické analýzy stavia nielen na sekundárnej literatúre, ale predovšetkým na vlastných prekladoch Levových prác z latinského originálu, ako o tom svedčí bohatý poznámkový aparát (514 poznámok pod čiarou). Koniec koncov, stalo sa už pravidlom, že Lichnerove vedecké publikačné výstupy sa vyznačujú podrobnými analýzami i zaradením prekladaných diel do kontextu života a prác toho ktorého autora (Leva Veľkého, sv. Augustína, a i.) i do dejín Cirkvi a cirkevných tradícií.²

Druhú časť monografie (s. 217–402) tvorí slovenský preklad vybraných Levových listov (*epistulae*) a homílií (*tractatus*) spolu s paralelnou edíciou latinského textu. Niektoré z nich, ako uvádza aj samotný autor (s. 31), už boli publikované, doplnil ich však o novovzniknuté preklady z leoniánskeho korpusu. Celkovo je do monografie zahrnutých dvadsať textov, dvanásť homílií a listov z obdobia pred Chalcedónskym koncilom a osem z obdobia po skončení koncilu. V knihe sa uvádzajú chronologicky podľa roku

ich vzniku, nie podľa tém, ktorým sa venujú. Preklady významným spôsobom dokresľujú jednotlivé im prechádzajúce kapitoly.

Pri preklade M. Lichner rešpektuje významovú rovinu textu, prejavuje sa v ňom však istá nevyváženosť. Na mnohých miestach pristupuje k originálu s dávkou voľnosti, predovšetkým v rovine štylistiky, aby urobil Levovo dielo čítavejším a príťažlivejším pre dnešného čitateľa, no súčasne nachádzame miesta, ktoré sú až príliš zviazané originálom, syntaxou a dĺžkou latinských viet a čitateľ sa v nich veľmi ľahko stratí.³

Preklad sa tiež na viacerých miestach odchyľuje od pôvodného významu textu. Ako príklad možno uviesť vetu z *Tractatus XXIII, 1* (s. 240), kde sa v latinskom origináli píše: „Cuius uirginitas sic non

2 Porov. Erika JURÍKOVÁ, „Augustín, sv., Lichner, Miloš, SJ (2020). De cura pro mortuis gerenda – Starostlivosť, ktorú máme preukazovať mŕtvym. (161 p.) Monografia. Trnava: Dobrá kniha. ISBN 978-80-819-276-4,“ *Graeco-Latina Brunensia* 26, č. 2 (2021): 289.

3 Napr. *Tractatus I* (s. 218–219): „Nech On, ktorý ťa inšpiroval takouto jednomyseľnosťou zámeru, zaruč nám všetkým spoločné požehnanie pokoja, aby všetky dni môjho života boli pripravené na službu Všemohúcemu Bohu a na moje povinnosti voči tebe, môžem s dôverou prosiť Pána: „Svätý Otče, zachovaj vo svojom mene tých, ktorých si mi dal, a kým budete pokračovať ku spásu, velebíť bude moja duša Pána“ a v odpate o budúcom súde nech je správa o mojom kňazstve tak podaná spravodlivému Sudcovi, aby ste sa svojimi dobrými skutkami stali mojou radosťou a mojou korunou, ktorá mi svojou dobrou vôľou vydala vážne svedectvo v tomto súčasnom živote.“

est uiolata partu, ut non fuerat temerata conceptu.“ Prekladateľ v nej preložil latinské *ut* ako účelovú spojku *aby*: „Jej panenstvo nebolo znásilnené narodením, aby nebolo znesvätené počatím“, hoci ide o porovnávacie adverbium *ako*, takže preklad by mal znieť: Jej panenstvo nebolo znásilnené narodením, ako nebolo znesvätené počatím.

Zmienime ešte preklad latinského substantíva *intellegentia*, ktoré M. Lichner prekladá ekvivalentom „inteligencia“,⁴ hoci latinské slovo nevyjadruje to, ako chápeme inteligenciu dnes, teda ako súbor rozumových schopností vrátane schopnosti riešiť problémy. Vhodnejším by bolo zvoliť pri preklade ekvivalent „rozum“.⁵

Celkovo možno ale preklad hodnotiť ako vecný a trefne zachytávajúci význam latinského originálu. Je, podobne ako analytické štúdie, opatrený bohatým poznámkovým aparátom (326 poznámok pod čiarou), ktorý neodkazuje iba na literatúru či bib-

lické texty, ale poskytuje aj vecné a nábožensko-teologické vysvetlivky, vďaka čomu robí texty prístupnými aj širšiemu, než len úzko zameranému okruhu recipientov.

Autor priblížením myslenia sv. Leva Veľkého slovenským čitateľom prostredníctvom prekladu jeho listov a homílií doplnených analytickými štúdiami aspoň čiastočne spláca dlh voči ranokresťanským autorom a ich dielam, ktorý na Slovensku máme. Levove práce prispeli k formovaniu učenia Cirkvi a kresťanstva a ich sprístupnením sa otvára aj pred širšou verejnosťou možnosť pochopiť tak vývoj teologického myslenia, ako aj kontext a historické súvislosti, ktoré mali vplyv na utváranie ranej Cirkvi.

Erika Brodňanská

SVĚTÝ IGNÁC Z LOYOLY:

DUCHOVNÉ CVIČENIA

(přeložil Ján Benkovský SJ, Trnava: Dobrá kniha, 2021, 190 stran, ISBN 978-80-8191-311-2)

Při příležitosti Ignáciánského roku (20. 5. 2021 – 31. 7. 2022), vyhlášeného generálním představeným Tovaryšstva Ježíšova Arturem Souso, byl vydán v nakladatelství

4 Porov. napr. *Tractatus XXIII*, 2 (s. 241): „Hanc unitatem... intelligentiae oculis cernere caecitas Ariana non potuit.“ „...túto jednotu ... nemohla vidieť očami inteligencie ariánska slepota.“

5 Na túto skutočnosť upozornila už E. Juríková v recenzii na Lichnerovu monografiu o Augustínovom spise *De cura pro mortuis gerenda* (in *Graeco-Latina Brunensia* 26, č. 2 [2021]: 289).

Dobrá kniha v Trnavě nový slovenský překlad *Duchovních cvičení svatého Ignáce* (= DC) se zasvěcenými komentáři. Souvislost vyplývá ze stěžejní myšlenky jubilejního roku. Ta spojuje připomínku 400letého výročí svatořečení sv. Ignáce v Římě (12. 3. 1621 společně se sv. Františkem Xaverským, sv. Terezií od Ježíše, sv. Filipem Nerim a sv. Izidorem Rólníkem) s výročím jeho obrácení v bitvě u Pamplony dne 20. 5. 1521. Sosa ve svém dopise říká: „V roce 1521, když se Ignác ve svém rodném domě v Loyole léčil ze zranění, které mu v bitvě u Pamplony zmrazilo nohu, Bůh způsobil jeho obrácení a přiměl ho, aby se vydal na cestu do Manresy. Spolu s našimi přáteli a celou církví si světové Tovaryšstvo přeje připomenout tento mimořádný okamžik, kdy Duch Svätý inspiroval Ignáce z Loyoly k rozhodnutí následovat Krista. Chceme prohloubit své znalosti o jeho poutnické cestě a sklízet její plody. S tímto úmyslem bude Ignaciánský rok zahájen 20. května 2021 (výročí zranění v Pamploně).“ Doba rekonvalescence válečného invalidy se stala zdrojem jeho obrácení. Lze ji oprávněně považovat za hybný moment postupného vzniku DC. Vyšla poprvé tiskem latinsky po 27 letech od této události, a to v roce 1548. Ideový záměr Jana Benkovského

SJ, překladatele a editora, je zřejmý: objasnit vznik textu a ukázat vnitřní dynamiku DC. Autor patří k nové generaci teologů, kteří se věnují spirituální teologii. Je absolventem univerzity v Madridě (Universidad Pontificia Comillas), odkud si přináší metodologické přístupy studia pramenů spirituality, systematické studium s důrazem na aplikaci v praxi. Působí v Prešově v exercičním domě, věnuje se rovněž odborné publikační činnosti. Příkladem může být jeho studie *Sluby v Spoločnosti Ježišovej* v monografii tří autorů *Rehol'né sluby v konfrontácii spiritualit*, Trnava, 2015. Vychází z pramenů, dále rozvoje ignaciánské spirituální tradice a svůj příspěvek dovršuje jejich systematickým dogmaticko-spirituálním rozbohem. Tento přístup se uplatňuje i v recenzované knize.

Benkovského překlad se stává součástí překladatelské tradice ignaciánských pramenů s editor-skými zásadami, které se dnes stávají obecně sdílenou normou. Je opatřen úvodní studií (s. 7–13). V ní předkládá historický kontext vzniku DC a samotný proces vzniku textu DC. Autor rozlišuje čtyři chronologické fáze jeho formování. Fáze nejranější je spojena s pobytem v Loyole v době rekonvalescence a následným pobytem v Manrese (1521–1522). Z kompa-

race textu DC se svéživotopisem Ignácovým (*Rozhovory pútníka*, Cambridge 1990 = *Aut.*) odvozuje jejich nejstarší vrstvy. V tomto období se formují hlavní ideové teze a postupy, v nichž je možné vystopovat vliv dvou knih, které měl Ignác k dispozici: středověká sbírka životopisů svatých *Legenda aurea* Jakuba de Voragine († 1298) a *Život Kristův* (*De Vita Christi*) kartuziána Ludolfa Saského († 1378). Ten je autorem známého díla, které se v 15. století tisklo po celé Evropě. Perikopy ze čtyř evangelií jsou zpracovány v duchu obnovného hnutí *devotio moderna*. Současné studie ukazují jistý druh závislosti DC na tomto prameni. Shody mezi oběma texty spočívají v příbuzných výrazech, obdobném přístupu k tradici zbožnosti a ve způsobech výkladu evangelijních perikop. Týkají se především *druhého, třetího a čtvrtého týdne* DC. Zejména předmluva k *De Vita Christi* obsahuje nápadně mnoho podobností s DC: teologický pohled na události spásy, doporučení, jak mají být události spásy interpretovány a jak je možné mít na nich osobní účast. Shody najdeme i v metodě cvičení, která mají vyvolat osobní pohnutí a vést k obrácení. Zdá se, že Ignác parafrázoval některé části Ludolfova díla. V tom však nespočívá vliv, který měl spis *De Vita Christi* na DC. Ignác doporu-

čení důsledně přijal do své životní praxe a nově promyslel. Našel zde inspiraci pro kontemplaci Kristových tajemství (*contemplación*). Ludolf Saský říká: „Chceš-li naopak z kontemplací čerpat ovoce, měl by ses pozorně, s celou oddaností svého srdce, připravit a zakoušet rozjímané pomalu, bez starostí a bez ohledu na cokoli jiného. Zaujmi postoj k tomu, co bylo řečeno nebo učiněno Pánem Ježíšem, jako bys byl přítomen, jako bys to slyšel na vlastní uši a viděl na vlastní oči. To přináší nesmírnou útěchu pro toho, kdo na to myslí s touhou. Přestože se většina příběhů odehrává v minulosti, měli byste se na ně dívat, jako by se odehrávaly v současnosti, protože vám to nepochybně dodá větší pocit sladkosti“ (*De Vita Christi*, 12). „Přistupujte k němu s uctivým srdcem, abyste se v čisté víře stali jakoby dalším svědkem toho, který sestoupil z lůna Otce do lůna Panny s andělem Vtělení. Blahoslavte Pannu Marii a vděčně s ní proživejte okamžik vtělení. Buďte přítomni Kristově narození, jeho obřízce s Josefem, starostlivě pečujícím otcem. S úctou a pozorností se dotýkejte jednotlivých ran svého Spasitele, který tak zemřel pro vás“ (*De Vita Christi*, 10). Benkovský k této fázi přiřazuje již ustálené meditace: *Provolání pozemského krále* (DC 91–94) a *Rozjímaní o dvou*

praporech (DC 136–148), dále s odkazem na *Aut.* 11 základy rozjímání o tajemství z Kristova života (DC 261–312) a formulace zásady známé jako ignaciánské *magis* (s. 8–9).

Druhá fáze (Manresa – Salamanka, 1522–1527) je stanovena na základě analýzy textů *Aut.* 18 až 35, v nichž se tři etapy profilace Ignácovy spirituální osobní zkušenosti (nadšení, skrupule a očistění od hříchů) vtiskují i do DC. Benkovský klade do tohoto období formulaci pravidel a poznámek (DC 21–90), dále *Pravidla pro rozlišování duchů* prvního týdne (DC 313–327) a *Pravidla o skrupulích* (DC 345–351). Na základě studia svědectví Hieronyma Nadala zařazuje do tohoto období ještě dotváření textu DC i některá nová, dnes klíčová rozjímání (dokončení definitivní podoby *Provolání pozemského krále* a *Provolání věčného krále* s poznámkami; DC 91–100) a zejména se zde v této době kodifikuje podoba *Zvláštního denního zpytování* (DC 24–31 s přílohou; *Aut.* 99) a *Všeobecné zpytování svědomí* (DC 32–43). Praxe modlitby vlastní i první praktické snahy vést druhé vedla Ignáce k upřesnění rozlišování mezi lehkým a těžkým hříchem a návodu k umění se modlit způsobem, který vede k rozlišování (DC 238–260). Tyto jednotlivé

kroky nakonec vedly k dotvoření poznámek a celého pojetí *Prvního týdne* (DC 45–71; srov. *Aut.* 22–25). Do této doby zařazuje i konečnou podobu výběru meditací *Tajemství utrpení a zmrtvýchvstání* (DC 190–237). V roce 1527 sám Ignác začíná hovořit výslovně o duchovních cvičeních (s. 9–10).

Třetí fáze (Paříž, 1528–1535) – text duchovních cvičení je dotvářen na základě bohatě se rozvíjející Ignácovy praxe dávání DC. Sem se rovněž datuje Ignácův překlad textu do latiny, který začal korigovat Petr Faber. Benkovský podtrhuje význam dochovaného textu Johna Helyara (1503–1541), sekretáře kardinála Reginalda Poleho. Pod vedením sv. Ignáce (nebo Petra Fabera) si v letech 1535–1536 vykonal DC. „V jeho osobních poznámkách se našla kopie, která je nejen nejstarším, ale i jediným historickým dokumentem, který reflektuje redakci DC sv. Ignáce. Nacházíme v něm základní strukturu a podstatné prvky DC. S pomocí Helyarova textu, navzdory jeho stručnosti a strohé struktuře, se mohou bez problémů a těžkostí vykonat měsíční DC“ (s. 11, pozn. 1).

Čtvrtá fáze, důležitá pro konečnou redakci textu k vydání, se váže na severní Itálii a Řím (1536–1541). Latinský text začal připravovat Alfons Salmerón, je-

hož poslední verzi korigoval Ignác sám. V tomto období byly dokončeny *Poznámky určené pro ty, kdo dávají DC* (DC 1, 2, 6–10, 14, 15, 17, 18, 19). Konečnou podobu dostaly i *Východiško a základy* (DC 23) a *Pravidla o jídle* (DC 210–217). V závěrečné fázi Ignác ještě učinil několik oprav *Pravidel pro rozlišování duchů* (DC 319–370), doplnil *Pravidla pro druhý týden* (DC 328–336), *Pravidla o skrupulích* (DC 261–312) a *Pravidla pro smýšlení s církví*. Pro kritickou práci s textem DC je dnes zapotřebí vzájemně srovnávat *Textus autographus*. *Versio vulgata prima* (1541) a *sekunda* (1547), dále *Textus Ioannis Helyaris* (1535–1536) a konečně *Textus Coloniensis* (1538). Poznání procesu redakce je totiž podle Benkovského důležité i pro jeho interpretaci (s. 11).

Benkovského nový překlad *Duchovních cvičení svatého Ignáce* navazuje na předchozí tradici překladů DC do slovenštiny. Pro potřeby pastorační péče byla vydána osmidenní duchovní cvičení ve slovenštině péčí Matúša Baranya *Lekarstvy Duchowne, to gest, Rozgímání Wečních Prawdi na ossem dni predtojené na spôsob Exercitiorum*, Košice, 1737 (2. vyd. v roce 1771). Tento barokní slovenský překlad DC upravený pro širší veřejnost se opíral o *latinský text* vydaný jezuitskou trnavskou univerzitou, editovaný Matějem Srnenským

(*Exercitia Spiritualia Sancti Patris Ignatij Loyolae Societatis Jesu Fundatoris*, Typis Academicis excudebat Recusa Tyrnaviae, 1679). Ostatně role trnavské univerzity v době, kdy se Trnava stala sídlem ostřihomského arcibiskupa, byla pro rozvoj ignaciánské spirituality mimořádně významná. Její vydavatelská činnost byla obdivuhodná i ve vztahu ke Slovensku (srov. bibliografii Libri slavonici, in Ilo-na Pavercsik, *A kassai könyvek útja a nyomdától az olvasóig*, Budapest, 1992, s. 194–209). V období po znovuzaložení Tovaryšstva byla vydána DC již jako zpracovaná rozjímání pod názvem *Cesta dokonalosti. Duchovné cvičenia dľa sv. Ignáca z Lojoly*, Spolek sv. Vojtěcha, Trnava, 1881. O vydání se zasloužil banskobystrický kněz a známý náboženský spisovatel Ferdinand Gregorovič († 1912). Publikace se dočkala několika vydání a byla ceněna i v českých zemích (srov. recenzi: ČKD, 1933/2, s. 181). Nejpoužívanější překlad připravil Rudolf Mikuš SJ (*Duchovné cvičenia nášho svätého otca Ignáca Loyolského, Posol Božského Srdca Ježišovho*, Trnava, 1945). Jednalo se o doslovný překlad z latinského originálu. Celé zaměření tohoto počínu vycházelo z intencí exercičního hnutí koncem 19. a v první polovině 20. století, jež rozvíjelo myšlenky okružního listu *Jana Filipa Rootha-*

ana, generálního představeného řádu v letech 1829–1853. Ten je považován za zakladatele „druhého“ Tovaryšstva. Tento překlad později upravil a k vydání připravil Štefan Senčík SJ (*Duchovné cvičenia. Exercície*, Slovenskí jezuiti v Kanade, 1990; 2. vyd., Trnava: Dobrá kniha, 1995). Třetí vydání bylo revidováno podle španělského překladu a doplněno poznámkami a slovníčkem (Trnava: Dobrá kniha, 2005).

Obzvláště cenný je i pro českého čtenáře zcela nově zpracovaný poznámkový aparát čítající 282 poznámek. Poznámky a komentáře jsou více než jen pomocným aparátem objasňujícím historické souvislosti, dobové realie nebo lingvistické nuance. Jsou teologickým komentářem, který má napomoci k interpretaci textu a jeho aplikaci v praxi dávání duchovních cvičení. Zachycují jednu charakteristickou známku Ignácova přístupu: schopnost adaptace exerciční metody na různé životní situace člověka i na dobově podmíněná ekleziologická východiska. Benkovského komentář vychází ze zásady vykládat jednotlivé části DC ostatními Ignácovými texty. Nabízí důslednou komparaci jednotlivých částí DC využívající současné znalosti *textové kritiky*. Podává návod, jak se vypořádat s požadavkem *přizpůsobení* textu

dnešním potřebám. To je možné, jak autor prokazuje, jen na základě hlubšího pochopení rozvoje tradice. O co se Benkovský opírá, napovídá bibliografie (s. 183–184). Shrňme podstatné: komentáře španělských badatelů, dnes již klasické komentáře DC (Luis González – Igna Iparraguirre, *Ejercicios espirituales. Comentario pastoral*, Madrid, 1965), ale i nejnovější komentáře odrážející důkladné historické a teologické analýzy (Santiago Arzubialde, *Ejercicios Espirituales de S. Ignacio: Historia y análisis*, Bilbao, 2009) nebo filologické poznatky otevírající možnost tzv. překladové transformace (Ángel Pérez Gómez, *Ejercicios espirituales. Texto de San Ignacio de Loyola y, en paralelo, versión actual. Para mejor comprenderlos y practicarlos*, Bilbao, 2019). Tento trend v přístupu ke klasickým textům se pokouší spojit respekt k originálu s interpretacemi zohledňujícími současný vývoj živého jazyka. Účel je trojí. Za prvé, abychom lépe pochopili, co chtěl sv. Ignác vyjádřit. Za druhé, vyjádřit jeho obsah dnešním jazykem. A za třetí, abychom se s úctou vyhnuli starším aspektům teologického a duchovního pojetí, které sv. Ignác zpracoval před téměř pěti sty lety, což je doba, která uplynula od napsání textu. V tomto smyslu postupuje Benkovský uvážene,

prioritně zohledniv zásadu interpretovat text DC textem DC a Aut., aniž by text zatížil historizujícím aparátem. Sleduje hlavní cíl publikace: zkvalitnit praxi dávání DC přesným postižením vlastní teologické a spirituální dynamiky DC. Nikterak nepodléhá módním vlnám, které tzv. „přizpůsobení DC“ chápou jako svévolnost. Při těchto pokusech je odůvodnit buď relevantní argumentace chybí zcela, nebo staví na takové, která prozrazuje spíše nepoučenost než novátorskou odvahu. Autor odkazuje i na české vydání Duchovního deníku sv. Ignáce, který dává zasvěcený vhled do způsobu duchovního rozlišování jako plodu metody, která je utvářena DC (Ignác z Loyoly, *Duchovní deník*, Velehrad – Olomouc, 2007).

Chceme-li alespoň krátce přiblížit Benkovského přístup k překladu, můžeme tak naznačit srovnáním a komentářem k slavnému Ignácovu textu, který nacházíme v Nazírání k nabytí lásky: *Sume, Domine, et suscipe omnem meam libertatem* (DC 234).

Překlad Rudolfa Mikuše SJ (1945):

„Vezmi, ó Pane, a přijmi celú moju slobodu, moju pamäť, rozum a celú moju vôľu. Všetko, čo mám alebo čím vládne. Ty si mi dal; Tebe, ó Pane, to vraciam. Všetko to je Tvoje, nakladaj s tým

úplne podľa svojej vôle. Daj mi len lásku Tvoju a milosť, lebo tá mi postačuje.“

Překlad Jána Benkovského SJ (2021):

„Vezmi, Pane, a prijmi celú moju slobodu, moju pamäť, môj rozum a celú moju vôľu. Všetko, čo mám a čo vlastním, si mi dal ty, Pane, to vraciam. Všetko je tvoje, nakladaj s tým celkom podľa tvojej vôle. Daj mi svoju lásku a milosť, lebo tá mi stačí.“

Všimněme si použití interpunkce v Mikušově překladu: „Vezmi (...) Všetko, čo mám alebo čím vládne. Ty si mi dal; Tebe, ó Pane, to vraciam.“ Benkovský výraz „Všetko, čo mám a čo vlastním“ vztahuje k následujícímu textu, proto neodděluje tečkou, ale vkládá čárku. Mikuš zde sleduje přesně *versio litteralis* Roothana (potažmo španělský přepis), kdežto řešení Benkovského se přiklání k *versio vulgata* (1548), který je obvykle chápán jako příliš volný překlad španělského originálu. Je na zvážení, jak vytrvale prosazoval Vladimír Richter, překládá *suscipe* vzhledem k augustinovské triádě („*meam* *memoriam*, *meum intellectum*, *et omnem voluntatem meam*“) výrazem *ujmi se mé paměti*, místo užívaného *přijmi mou paměť*. Možná jen malá poznámka na okraj: někteří současní překladatelé navrhuji zachovat *pluralis*

majestatis podle španělského originálu („Vos me lo distes, a Vos, Señor, lo torno“), který však již *versio vulgata* převádí na: „tu mihi haec omnia dedisti, tibi, Domine, ea restituo“. Tyto pokusy jsou spíše ojedinělé, i když je zastávají velmi dobří znalci ignaciánské spirituality (Ignatius von Loyola, *Geistliche Übungen*, nach dem spanischen Urtext übersetzt von P. Knauer, Würzburg, 1999, s. 100).

V samotném závěru lze upozornit na pečlivě zpracovaný rejstřík nejdůležitějších pojmů (s. 185–188) a velmi propracovaný systém odkazů, který usnadňuje rychlou orientaci v textu i poznámkách. Celkový charakter poznámek odráží zřejmou tendenci: ukázat na spojitost klasických textů křesťanské spirituality s obnovou církve započatou Druhým vatikánským koncilem. Koncil v *Lumen gentium* nám připomíná, že „všechny věřící křesťany, vybavené v každém povolání a stavu tolika a tak velikými prostředky spásy, volá Pán – každého jeho vlastní cestou – k dokonalé svatosti, jako je dokonalý sám Otec“ (LG 11); a konstituce GS dodává, že „k rozhovoru s Bohem je člověk zván již od svého vzniku“ (GS 19). Bereme-li tyto výroky vážně, musíme si nutně položit otázku: Jak může člověk v praxi poznat svou cestu k dokonalosti, tj. Boží vůli pro

sebe? Jak může člověk vést dialog s Bohem, aby za pochodu pochopil, co mu chce a říká, a vyloučil – pokud možno – subjektivismus a promítání svých přání jako Boží vůle? Pečlivě připravené vydání DC skýtá při hledání odpovědi na tyto otázky kvalifikované a poučené odpovědi.

Pavel Ambros

RADY ROLDÁN-FIGUEROA:

*THE MARTYRS OF JAPAN:
PUBLICATION HISTORY AND CATHOLIC
MISSIONS IN THE SPANISH WORLD
(SPAIN, NEW SPAIN, AND THE
PHILIPPINES, 1597–1700)*

(Leiden – Boston: Brill, 2021, 306
stran, ISBN 978-90-04-43752-4)

Publikace *The Martyrs of Japan*, jejímž autorem je historik křesťanství Rady Roldán-Figueroa, působící jako ředitel Center for Latin American Studies na Boston University School of Theology, zkoumá to, co autor nazývá poněkud kostrbatým termínem „japanomartyrologie“ (*Japano-martyrology*), tedy hagiografickou literaturu zaměřenou na katolické mučedníky pronásledování křesťanství v Japonsku v době, kterou lze symbolicky vymezit léty 1597

(kdy bylo v Nagasaki na rozkaz Hidejoši Tojotomiho popraveno prvních 26 katolíků, z toho 20 etnických Japonců) a 1700. Evangelizace Japonska byla jedním z nejambicióznějších misijních projektů katolické církve v tomto období a logicky se proto těšila mimořádné pozornosti celého katolického světa. Zároveň se právě v Japonsku křesťanství setkalo s mimořádně krvavou a systematickou perzekucí, v důsledku čehož byly zprávy z této země velmi často právě zprávami o mučednictví.

Kniha se skládá ze dvou částí, z nichž každá je rozdělena do pěti kapitol. První část, *Spirituality of Writing, Publication History, and Japano-martyrology*, se zabývá japanomartyrologií jako takovou: jejím tématem (tedy stručným, ale přesto obsažným přehledem samotných dějin křesťanských misíí v Japonsku od příjezdu sv. Františka Xaverského do Kagošimy roku 1549 po jejich postupné krvavé potlačení v průběhu 17. století), zařazením japanomartyrologie do kontextu dobové náboženské literatury v jejích historických a společenských souvislostech, publikační historií založenou na obsáhlé analýze 382 dobových publikací kvalitativními i kvantitativními metodami (přičemž se zabývá, byť v omezenější míře,

také jejich šířením a překládáním v rámci Evropy), autory (včetně jejich institucionálního zařazení; zabývá se tedy specifiky japanomartyrologie v jednotlivých řeholních řádech, které se na misiích v Japonsku podílely nejintenzivněji, tedy jezuitském, dominikánském a františkánském) a jednotlivými nakladateli a publikačními centry (především Itálií, která byla hlavním centrem pro japanomartyrologické publikace jezuitského řádu a místem, odkud se šířily dále do Evropy, a Manilou, která byla hlavním centrem publikací ostatních řádů a vůbec nejproduktivnějším japanomartyrologickým centrem španělského impéria v letech 1598–1650).

Druhá část práce, *Jesuits, Discalced Franciscans, and the Production of Japano-martyrology in the Early Modern Spanish World*, se zaměřuje na hlubší analýzu tří reprezentativních textů pocházejících z raněmoderního španělského impéria (Japonsko bylo v důsledku vzniku personální unie mezi Španělskem a Portugalskem v roce 1580 v tomto období cílem evangelizace jak ze strany jezuitů spadajících pod portugalský královský patronát a příjízďejících z Macaa, tak španělských františkánů, dominikánů a v menší míře augustiniánů příjízďejících převážně z Manily). Těmito texty jsou *Historia de las misiones*

(1601) jezuity Luise de Guzmána (šestá a sedmá kapitola; sedmá představuje rozsáhlý exkurs o dějinách pozdější recepce Guzmánova díla), *Relación del suceso que tuvo nuestra santa fe en los Reinos del Japón desde el año de seiscientos y doce hasta el de seiscientos y quince* (1617) dalšího jezuity Luise Piñeira (osmá kapitola; zaměřuje se především na téma relikvií v Piñeirově díle v kontextu teorie i praxe účty k relikviím v posttridentské katolické spiritualitě) a *Vida, martyrio, y beatificación del invicto proto-martyr del Japón san Felipe de Jesús, patrón de México su patria, imperial corte de Nueva España en el nuevo mundo* (1683) mexického františkána Baltasara de Mediny, což je životopis sv. Felipe de Jesús (1572–1597), rovněž mexického františkána, který zemřel mučednickou smrtí v Japonsku jako jeden z prvních 26 japonských mučedníků a dodnes je uctíván jako patron Ciudad de México (devátá a desátá kapitola). Tyto texty jsou analyzovány z různých úhlů pohledu a v různých souvislostech. Dílo Baltasara de Mediny například autor zasazuje do kontextu dobové františkánské spirituality a praxe a analyzuje je jako případ „translokální katolické literární kultury“: ukazuje, že v něm de Medina neprezentoval „pouhou protonacionalistickou horlivost“ (v tom smyslu, že by vy-

vyšoval zásluhy svého mexického krajana), „ale translokální vědomí příslušnosti k širší náboženské komunitě“ (s. 219). Porovnává tento text také s de Medinovými zdroji, jako byla stručná zpráva o Felipevě mučednictví uvedená v *Historia de las islas* (1601) Marcela de Ribadeneiry, a ukazuje vývoj jednotlivých zpracování téže události.

Závěrečná poznámka se věnuje – bohužel spíše letmo – dosti pozoruhodnému momentu japanomartyrologie, totiž „zatemnění“ utrpení japonských křesťanů. Ačkoli, jak autor mnohokrát upozorňuje (např. s. 57, s. 165), martyrologové věnují velkou pozornost i ctnosti japonských křesťanů – dávají ji dokonce za vzor křesťanům evropským – a japonští křesťané nejsou prezentováni o nic méně heroicky než evropští misionáři, do povědomí veřejnosti a do španělské kultury podle autora (s. 261–262) pronikl spíše negativní obraz Japonců coby strach vzbuzujících a krajně nebezpečných pronásledovatelů; etnický japonští světci nevzbudili ve španělském impériu takový zájem jako Španělé. Tato úvaha o „martyrologické bifurkaci“ (kdy je stavěno do popředí mučednictví a hrdinství misionářů a zastíňováno mučednictví a hrdinství japonských křesťanů) by si jistě zasloužila hlubší zpracování; zajímavé by v tomto ohledu

mohlo být také porovnání s jinými misijními zeměmi.

Práce je doplněna rozsáhlou (ale přesto výběrovou) bibliografií „japanomartyrologických“ děl publikovaných mezi lety 1598–1700, uspořádanou podle roku vydání.

Celkově lze říci, že kniha představuje ucelenou a podrobnou analýzu hagiografické literatury související s katolickými misemi v Japonsku především v prostředí španělského impéria. V obou částech publikace autor věnuje velkou pozornost roli jednotlivých řeholních řádů a řádové politiky, která byla v historii raně moderních křesťanských misí ve východní Asii klíčovým činitelem, a také specifikům japanomartyrologických publikací u jednotlivých řádů. Velmi zajímavé (ovšem opět spíše letmé) jsou postřehy o významu japanomartyrologické literatury pro rekrutování a formaci nových misionářů (např. v souvislosti s Guzmánovým dílem od s. 172). Za mimořádně důležitý aspekt práce považuji také to, že je misijní činnost a literatura o ní promyšleně zasazena do kontextu různorodých aspektů křesťanské spirituality a náboženské praxe v období po tridentském koncilu.

Autorova práce je cenná v tom, že dokresluje ranou historii křesťanství v Japonsku a prohlubuje přehled o tom, jak byla misijní

činnost katolické církve v raně moderním období prezentována katolickému publiku v jiných zemích, jak byla misijní činnost skrze hagiografii propojena s životem a spiritualitou křesťanů v zemích, kde bylo křesťanství již etablováno. Jeho kvantitativní i kvalitativní výzkum kombinující přístup k analýze publikační historie náboženské literatury může být metodologickou inspirací i pro jiné oblasti, a to nikoli výhradně se zaměřením na misie.

Ondřej Pazdírek

FRANTIŠEK KOLOUCH:

NEJVYŠŠÍ OBĚŤ. POSLEDNÍ LIDICKÝ
FARÁŘ JOSEF ŠTEMBERKA (1869–1942)

(Praha: Karmelitánské nakladatelství,
2022, 470 stran, ISBN 978-80-7566-
-267-5)

Když se mi dostala do rukou právě zmíněná monografie, velmi mne to potěšilo. Asi v osmi letech jsem se od svého otce poprvé dozvěděl o heroické smrti pana faráře Štemberky a naprosto spontánně jsem se ho hned otázel, proč pan farář ještě není blahořečený. Když mi řekl, že ne, opravdu mne to naplnilo spravedlivým hněvem. Od onoho okamžiku jsem posled-

ního lidického faráře ve svém srdci považoval za mučedníka a člověka hodného veliké úcty, která, jak doufám, nabude také oficiálního schválení ze strany univerzální církve v podobě blahořečení. Smutnou skutečnost, že k tomu nedošlo o mnoho desetiletí dříve, považuji za velkou škodu pro náš národ i církev a za bez nadsázky promarněnou šanci. Jako mladý člověk jsem totiž nejen já ve škole a v médiích neustále slyšel, že odboj dělali skoro jen a jen komunisté a že pouze oni trpěli v koncentračních táborech, což byla pochopitelně nehorázná lež.

Kniha započiná předmluvou otce kardinála Dominika Duky, jenž konstatuje, že dílo F. Koloucha objasňuje statečnost pátera Štemberky v jejích širších rozměrech (s. 6–7).

Monografie je rozčleněna do šesti částí, v nichž se postupně mapují osudy protagonisty. První je věnována mládí v letech 1869–1894, tedy rodině, škole, následně biskupskému semináři v Hradci Králové (s. 17–48). Další kapitola pojednává o kněžském působení budoucího mučedníka v Královéhradecké diecézi v letech 1894–1909 (s. 49–84). Třetí etapou jsou léta 1909–1914, tedy první pětiletí života hlavního hrdiny v Lidicích (s. 85–110). Celkem logicky se pak popisuje období první svě-

tové války (s. 111–134). Pátá partie nás seznamuje s dvacetiletím první republiky a nerozlišeně také té druhé (s. 1918–1939). Závěrečná pasáž je věnována okupaci až po tragický konec Lidic (s. 213–314). Na stranách 315–423 nacházíme vzpomínky na pátera Štemberku a cenné archivní prameny.

Referovat o všech zajímavých podrobnostech, které recenzovaná monografie přináší, není na tomto místě dost dobře možné. Snad stojí za zmínku údajná spřízněnost Josefa Štemberky z matčiny strany s Karlem Jaromírem Erbenem (s. 27). V době seminárních studií našeho protagonisty se mělo v Suchém Dole na Náchodsku kolem roku 1893 odehrát mariánské zjevení, což duchovní i věřící rozdělovalo na příznivce a odpůrce jeho pravosti. O rok později Josef Štemberka přijal jáhenské svěcení a posléze dne 25. 7. 1894 byl v katedrále Svatého Ducha vysvěcen na presbytera. Dne 12. 8. pak slavil primici ve svém rodišti, tedy v Pecce (s. 47). Snad se sluší připomenout, že Josefova sestra Marie dne 3. 12. 1898 vstoupila do kláštera Školských sester OFM ve Slatiňanech u Chrudimi (s. 58). Josefův starší bratr Jindřich vystudoval v Praze práva a byl poměrně významně politicky činný nejen v posledních desetiletích Rakousko-Uherska, ale také v době první republiky.

Mimochodem jenom shodou okolností nesesedl na lavici obžalovaných v procesu s Omladinou. Po působení v převážně německém pohraničí odešel páter Štemberka ze zdravotních důvodů do Pražské arcidiecéze, konkrétně do Lidic, kde spravoval farnost v letech 1909–1942.

Velmi zajímavé je zjištění, podle něhož Lidice v době pobytu našeho hrdiny byly převážně rolnickou obcí. Pouze snad necelých dvacet mužů, kteří nenašli uplatnění v zemědělství, mělo svou obživu v kladenských průmyslových podnicích. Obec byla v oněch letech politicky rozdělena na sociálnědemokratické křídlo a ono agrární a lidovecké. Dozvídáme se o nesnadných počátečních letech první republiky, kdy se převážně levicové zastupitelstvo stavělo k faře a zejména ke s ní spjatému pozemkovému majetku, jednalo se asi o 20 hektarů polností (s. 100), velmi nepřátelsky. Farář Štemberka, který mimochodem v Lidicích založil organizaci Lidové strany (s. 143), byl vystaven mnoha nepřijemnostem a soudním sporům. Svou spravedlivou při ale dokázal dovést k vítěznému konci i proto, že se velmi dobře orientoval v právních záležitostech. Události let 1925, tedy aféra s husitským praporem na Hradě, a 1929, tedy svatováclavské milénium, patrně

neměly v Lidicích žádný ohlas. Bylo by ale dobré na to v knize výslovně upozornit.

Dalšími pozoruhodnostmi jsou charakteristiky pátera Štemberky, který byl člověkem málomluvným a velmi zásadovým. Měl v oblíbě technické vymoženosti, a proto si jako první v Lidicích pořídil rozhlasový přijímač. Usiloval o zavedení telefonu na místní poštu. O několik let později zakoupil rovněž automobil (s. 189), protože spravoval více kostelů. Koníčkem pátera Štemberky bylo zahradničení a pěstování včel (s. 102). Nikdy nenavštěvoval hostinec, alkohol v zásadě nepil, občas mu přišlo k duhu pivo, v oblasti výživy byl dosti strohý. Jeho oblíbené jídlo, tvarohové karbanátky s rajskou omáčkou (s. 74), asi jedl málokdo z nás. S oblibou hrál mariáš a taroky, kvůli čemuž na faru zval ty, kdo měli stejnou zálibu (s. 197). Měl rovněž silné sociální citění, a proto pomáhal mnoha lidem najít práci a ty opravdu chudé podle možností podporoval (s. 73).

Když jsem se na straně 88 o lidickém kostele svatého Martina dočetl: „V 16. století se stal jedním z center podobojí, to však ukončila třicetiletá válka, po níž kostel zpustl. Po roce 1627 se opět stal chrámem katolickým...“, poněkud mne to zarazilo, protože na prostá většina utrakvistů přece ke

katolické církvi specifickým způsobem patřila. Rovněž následující vyjádření: „P. Štemberka zůstal a dál poctivě sloužil církvi a Bohu v Lidicích“ (s. 188), zní poněkud nezvykle, protože služba by přece měla být vždy nejprve prokazována Hospodinu, a teprve poté církvi. Čtenář si občas posteskne, neboť některé pasáže dotyčné knihy jsou výrazně naddimenzované, a řekne si, že autor mohl být věcnější a vyjadřovat se poněkud úsporněji.

Opravdu vynikající přínosy se týkají posledních dnů pátera Štemberky, který dne 9. 6. 1942 jednak dobře věděl o obklíčování Lidic německými vojáky, jednak v Kladně, kde musel skládat zkoušku z německého jazyka, od několika osob slyšel, aby do Lidic již nejel. Měl na to reagovat tak, že se musí vrátit ke svým lidem (s. 254–255). To by jasně svědčilo ve prospěch dobrovolného vystavení se nebezpečí, takže otec Josef svým způsobem šel na smrt dobrovolně jako dobrý pastýř, který neopouští své ovce. Uvedené a dobře dokumentované zjištění by mohlo mít zásadní význam v procesu blahořečení. Naproti tomu rozšířené mínění, podle něhož měl německý velitel zásahu v Lidicích nabídnout panu faráři možnost odchodu, se s nejvyšší mírou pravděpodobnosti nezakládá na pravdě. Původně měli

být zastřeleni muži od šestnácti do šedesáti let věku, při vlastním brutálním a teroristickém zásahu dne 10. 6. 1942 se na to nedbalo a zavraždění byli všichni muži.

Na stranách 274–275 čtenáře nesporně zaujme svědectví otce Dominika Duky o německém vojákově, který byl u lidické tragédie. Hlídal cestu na obvodu uzavřeného pásma a propustil manželský pár odcházející z Lidic. Jeho kolega ve službě jej za to udal, a tak se dotyčný dostal do vězení a byl vystaven mučení. Po válce se stal finančníkem a nahospodařil značný majetek. Po převratu v roce 1990 se objevil v dominikánském klášteře, kde otci Dominikovi vyprávěl svůj velmi pohnutý příběh a na znamení pokání za bývalé skutky německých vojáků předal klášteru značný finanční dar.

Byť výše zazněla také slova kritiky, jež nejsou jen mým názorem, neboť podobné stesky jsem zaslechl rovněž od kolegů a kolegyň, kteří danou monografii přečetli, celkové hodnocení díla je veskrze pozitivní. Autorovi jsem velmi vděčný za to, že se osobností pátera Josefa Štemberky a jeho životním příběhem vskutku detailně zabýval. Kniha je opravdu užitečná a zasluhuje si, aby byla čtena.

Ctirad Václav Pospíšil

JAN STŘÍBRNÝ A KOL.:*MUČEDNÍCI A OBĚTI PRO KRISTA.**MARTYROLOGIUM KATOLICKÉ CÍRKVE**V ČESKÝCH ZEMÍCH VE 20. STOLETÍ**(Praha: Karmelitánské nakladatelství**– Academia, 2023, 748 stran, ISBN**978-80-7566-392-4 /KatMedia/**– ISBN 978-80-2003453.3 /**Academia/)*

Svazek se otevírá předmluvou arcibiskupa Jana Graubnera, po níž je zařazen podobně laděný text kardinála Dominika Duky. Dále v knize nacházíme rozsáhlejší úvod hlavního autora Jana Stříbrného, který nás seznamuje s historií vzniku tohoto díla a se základními hermeneutickými údaji potřebnými k práci s daným textem. Práce je koncipována encyklopedicky, což konkrétně znamená, že se jedná o abecedně řazená hesla podle příjmení a křestního jména dotyčných svědků krve. Jedná se pouze o mučedníky katolického vyznání. Naši ekumeničtí přátelé jsou tím nenápadně vybídnuti, aby vytvořili podobné dílo pro mučedníky z vlastního společenství.

Materiál je rozčleněn do tří, rozsahem ne zcela rovnoměrných, částí. První nese název: „Nacistická okupace a druhá světová válka (1938–1945)“ (s. 3–382). Připojena je vítaná obrazová příloha s po-

dobenkami mučedníků, do jejichž tváří tak můžeme pohlédnout. Druhá partie je označena: „Kněžské a řeholní oběti odsunu Němců v roce 1945“ (s. 385–405). V těchto případech fotografie mučedníků v knize nejsou. Konečně třetí partie je otitulována: „Léta komunistického režimu (1948–1989)“ (s. 409–693). I v tomto případě na konci nacházíme rozsáhlou přílohu s fotografiemi osob, o nichž se na předešlých stranách pojednává. Dílo je opatřeno seznamem spolupracujících autorů a jmenným rejstříkem.

Kolega Stříbrný mi v osobním rozhovoru přiznal, že byl vystaven řadě tlaků stran dřívějšího vydání díla, jimž musel odolávat. Podle mého soudu udělal velmi dobře, protože předložená práce nese znaky vyzrálosti a velké pečlivosti. Nacházíme tu spolehlivé a prověřené informace, které budou povzbuzením pro naši generaci a z nichž budou bezesporu čerpat i ti, kdo přijdou po nás. Kniha je napsána velmi svěžím a čtivým jazykem, který je pečlivě sladěn, byť jednotlivá hesla mají mnoho pomocných a vedlejších autorů. Dílo se zaměřuje téměř výlučně na ty, kdo v boji s dvěma zruďnými totalitami skutečně položili život.

Mnohonásobě víc však bylo těch, kdo museli snášet věznění, mučení, nejružnější těžké per-

zekuce. Zpracovat tak obrovské množství „bílých mučedníků“ ale bylo vcelku pochopitelně mimo možnosti i dosti širokého týmu odborníků. I těmto našim bratřím a sestrám ve víře však patří naše úcta a vděčnost, protože bez nich bychom tu dnes nestáli jako svobodní lidé, křesťané a katolíci. Kolega Stříbrný a jeho kolegové jistě shromáždili hodně materiálu i o těch, kteří se do nynější publikace nevešli. Nebylo by na místě uvažovat o další publikaci, která by připomněla alespoň nejvýznamnější svědky tohoto druhu?

Předložená encyklopedie českého a moravského mučednictví je velmi potřebná a aktuální. Téměř neustále na nás totiž útočí neblahé zprávy o závažných morálních, ba kriminálních selhání církevních osob. V takové situaci je třeba pravdivě a věcně připomínat, že ve skutečnosti je v našem církevním společenství mnohonásobně

více toho dobrého než toho, co v nás vyvolává hluboký zármutek. A platí to i o naší přítomnosti, protože jsou tu tisíce a tisíce věřících, kteří každodenně věrně nesou svůj kříž v Kristových stopách. Zaměřovat se jen na to negativní je patologické a může to podlamovat naši důvěru v církev, což jistě není na místě.

Kniha má tedy velký význam jak pro duchovní život, tak pro badatele, kteří z ní budou určitě těžit ve svých pracích. Asi jen málokdo přečte danou encyklopedii mučednictví v našich zemích jedním dechem. Spíše zde budeme vyhledávat jednotlivé osoby a seznamovat se s jejich příběhy. Možná by bylo vhodné využít dané texty jako alternativní druhou lekci v hodině četby. Autorům díla s radostí vzdávám čest a vřele jim děkuji, protože odvedli vynikající práci.

Ctirad Václav Pospíšil